

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-508-5-5>

Деревська Олена, аспірантка кафедри ТІМ НАОМА, Київ, Україна
(науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор НАОМА
М. Селівачов)

РАННЄ ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ В ОКУЛЯРАХ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ АВТОРСТВА НИКОДИМА ЗУБРИЦЬКОГО

Ключові слова: Никодим Зубрицький, окуляри, образ, українське мистецтво, європейське мистецтво, гравюра.

Olena Derevska, PhD student, NAFAA, Kyiv, Ukraine (academic mentor:
M.Selivachov, Doctor of Art History, professor NAFAA)

AN EARLY DEPICTION OF A PERSON WEARING GLASSES IN UKRAINIAN ART BY NIKODEM ZUBRZYCKI

Abstract. The images of persons in spectacles in the Ukrainian art aren't known until the end of the XVII century. Nikodem Zubrzycki created probably the earliest image of spectacles in the Ukrainian art. The history of artistic depictions of spectacles in the Ukrainian art needs further studying, as well as in the European art.

Key words: Nikodem Zubrzycki, glasses, image, Ukrainian art, European art, old master print.

Використання оптики для зору відоме з античності. Пліній Ст. (I ст.) писав, що імператор Нерон спостерігав бої гладіаторів через смарагд. Р. Рашед вказує про згадки властивостей лінз Птолемеєм (II ст.), Ібн Сахлом (X ст.), Ібн аль-Хайсамом (XI ст.) Р. Бекон написав про використання лінз для оптичних потреб (1268). За Е. Розеном, сучасні окуляри винайдені невдовзі після 1286 р. За В. Лларді, це сталося ймовірно у Пізі.

Образи людей в окулярах європейське мистецтво знає з XIV ст. Тему вивчали здебільшого офтальмологи. Майстер Томазо да Модена з Емілії вперше зобразив окуляри, лінзу та сферичне дзеркало у фресках монастиря Св. Нікколо в Тревизо (1352). Флорентійські митці майже не зображували окулярів, хоча їх тут найбільше виготовляли. В. Лларді вказує лише три такі зображення: «Св. Ієронім» з церкви Онїссанті (1480) та невідомий з капели Сасетті (1482-1485) Доменіко Гірландайо, і св. Антоній у «Зустрічі Марії та Єлизавети» (1490) П'єро ді Козімо. За В. Лларді, флорентійці кон-

центрувалися на зображенні перспективи без зайвих об'єктів і символів, на відміну від «фламандського стилю», який із усіх флорентійців найбільше вплинув саме на Гірландайо.

В. Іларді виділяє два каталоги зображень окулярів: каталог Р. Гріфа (1929), практично без ілюстрацій, і каталог В. Пуле (1978-1980) з ілюстраціями. У власній праці дослідник класифікує тематично зображення окулярів у мистецтві. Класифікація є єдиною детальною і не є вичерпною. Це такі сюжети: 1) професії та заняття; 2) богородичні сюжети (Успіння, Вознесіння, Коронація); 3) Поклоніння Царів, Святе сімейство; 4) св. Бернардин Сієнський (схожість портретів вказує на існування прижиттєвого прототипу, ймовірно, святий за життя носив окуляри); 5) св. Ієронім (тут окуляри анахронізм і використовуються як символ вченості); 6) інші святі та персонажі Біблії; 7) події з життя Христа (Обрізання, Христос і вчителі в Храмі, Христос і грішниця, де окуляри вказують на ситуації, в яких треба бачити краще); 8) портрети, де окуляри – ознака інтелектуального статусу і шани; 9) археологічні знахідки і музейні артефакти; 10) скульптура; 11) алегорії, де оптичні прилади уособлюють зорове чуття; 12) сатира і карикатура (окуляри могли спотворювати зір, тому означали підступність, обман, шахрайство); 13) різні не класифіковані зображення.

На території Польської держави окуляри відомі з XV ст. (знахідка з Ельблонгу). Окуляри є на титулі «Шамотульського канціоналу» (1561), виданого у замку Лукаша Гурки, чоловіка Гальшки Острозької. В Московії окуляри згадуються з 1614 р. Досліднику з Румунії Р. Маланка відома лише одна православна ікона з окулярами – «Успіння Богородиці» з Тирговіште (1697).

Перша відома нам згадка окулярів в Україні – лист Д. Туптала (1708) про його труднощі з письмом: «очі, дивлячись, мало бачать, і окуляри небагато допомагають». Перше відоме нам зображення людини в окулярах в українському мистецтві – гравюра Никодима Зубрицького з фарисеєм в окулярах (Лк. 4:16-20) з «Євангелія Учительного» К. Транквіліона-Ставровецького (1696), Унів. Ще одне раннє зображення окулярів – гравюра без підпису з циклу ілюстрацій до Апокаліпсису Нового Заповіту (1717), Чернігів, де Н. Зубрицький створив 16 з 21 гравюр серії. Отже, впровадження зображень окулярів в українське мистецтво відбулося за безпосередньої участі Никодима Зубрицького, що неодноразово створював зразки, які потім наслідували. Питання потребує подальшого вивчення.